

De strafuitvoeringsrechtbanken en de voorwaardelijke invrijheidstelling

Enkele empirische gegevens over de toepassing van VI tegen het licht van een steeds toenemende gevangenispopulatie en de roep om een strenge(re) strafuitvoering

Eric Maes en Carrol Tange*

Met de oprichting en inwerkingtreding van de strafuitvoeringsrechtbanken (SURB), nu iets meer dan vijf jaar geleden, werd een (voorlopig) eindpunt gezet achter een hervormingsproces dat al langer aan de gang was. Een belangrijke vernieuwing is dat deze rechtbanken, anders dan hun historische voorlopers (de commissies voor de voorwaardelijke invrijheidstelling), niet enkel beslissen over de voorwaardelijke invrijheidstelling, maar ook over andere modaliteiten van strafuitvoering, zoals beperkte detentie en elektronisch toezicht.

De voorwaardelijke invrijheidstelling blijft echter nog steeds het 'koninginnenstuk' van de strafuitvoering. De voorwaardelijke invrijheidstelling maakt vandaag weliswaar nog slechts een klein deel uit van alle invrijheidstellingen, onder meer omwille van een doorheen de tijd steeds uitgebreidere toepassing van de voorlopige invrijheidstelling. Toch heeft ze een belangrijke 'symbolische' betekenis. De voorwaardelijke invrijheidstelling staat dan ook regelmatig in het middelpunt van de politieke, maatschappelijke en media-aandacht. Dat gebeurt zowel naar aanleiding van sommige mislukkingen van voorwaardelijke invrijheidstelling als wanneer het gaat om beslissingen die genomen moeten worden in sterk 'gemediatiseerde' en bij slachtoffers en publieke opinie erg gevoelig liggende dossiers. De recente geschiedenis biedt daarvan tal van voorbeelden.

Discussies over zin en onzin van voorwaardelijke invrijheidstelling en de al dan niet wenselijkheid het systeem van de voorwaardelijke invrijheidstelling verder te hervormen, steken dan telkens opnieuw de kop op. Daarover gaat deze bijdrage echter niet¹. Wel over hoeveel voorwaardelijke invrijheidstellingen jaarlijks worden toegekend, hoe deze cijfers zich verhouden tot andere vormen van invrijheidstelling, welk het profiel is van diegenen die een voorwaardelijke invrijheidstelling hebben gekregen, hoeveel dagen detentie (in de gevangenis of onder elektronisch toezicht) worden uitgezeten vooraleer men daadwerkelijk een voorwaardelijke invrijheidstelling verkrijgt, ...

Evolutie van de Belgische gevangenisbevolking

Toen de voorwaardelijke invrijheidstelling in 1888 onder het bewind van minister van Justitie Jules Lejeune in het Belgische strafrechtssysteem werd ingevoerd, gebeurde dat in eerste instantie niet om de omvang van de gevangenisbevolking binnen de perken te houden. Het was

* Onderzoekers bij de Operationele Directie Criminologie van het Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie (NICC).

¹ Zie hierover o.m. E. Maes, "'Komen criminelen te vroeg vrij?'" Over suggestieve vragen en de zoektocht naar genuanceerde antwoorden in verband met de tijdsvoorwaarden voor voorwaardelijke invrijheidstelling", *Fatik*, 2009, nr. 119, p. 4-11.

veeleer de bedoeling te voorzien in een instrument van controle na ontslag uit de gevangenis, om zo de recidive te beperken en de re-integratie in de samenleving te bevorderen. Dat neemt uiteraard niet weg dat de toepassing van de voorwaardelijke invrijheidstelling ook zijn invloed heeft op het aantal gedetineerden dat dagelijks in de gevangenis verblijft. Voor wat die uitstroom uit de gevangenis betreft is gaandeweg trouwens ook nog een andere, en meer quasi-automatisch toegekende vorm van vervroegde invrijheidstelling ingevoerd ('algemene' voorlopige invrijheidstelling).

Deze mogelijkheden om de gevangenis vroegtijdig te verlaten en de uitvoering van nogal wat gevangenisstraffen (of delen ervan) onder de vorm van elektronisch toezicht verhinderen niet dat de Belgische gevangenispopulatie de laatste jaren het ene hoogterecord na het andere verbreekt. Die toename van de gevangenisbevolking zette zich al door in het begin van de jaren tachtig (van gemiddeld zo'n 5.700 gedetineerden in 1980 naar rond de 6.500 eind jaren tachtig), maar vooral vanaf het laatste decennium van vorige eeuw is ze bijzonder explosief gestegen (met al meer dan 8.000 gedetineerden eind jaren negentig). Deze opmerkelijke groei (tot zelfs gemiddeld bijna 11.000 gedetineerden in 2011) valt hoofdzakelijk toe te schrijven aan een toename van het aantal voorlopig gehechten (beklaagden en niet-definitief veroordeelden) en van de definitief veroordeelden, meer bepaald de groep van veroordeelden die één of meer straffen ondergaan met een totaal van meer dan vijf jaar.

De toename van deze categorie van langgestrafte veroordeelden houdt niet alleen verband met een stijging van het aantal lange vrijheidsstraffen die door de hoven en rechtbanken worden opgelegd (straftoemeting), zoals bijvoorbeeld blijkt uit veroordelingsstatistieken beschikbaar voor de periode 1980-2003². Hij kan, zeker voor een deel, ook worden verklaard door bepaalde ontwikkelingen op het vlak van het invrijheidstellingsbeleid ten aanzien van de definitief veroordeelden (strafuitvoering), in het bijzonder dit van de lang(er)gestraften.

Ontwikkelingen op het vlak van het invrijheidstellingsbeleid

De laatste decennia heeft dit invrijheidstellingsbeleid een aantal opvallende wijzigingen ondergaan. Deze evolutie laat zich kenmerken door een toenemende dualisering tussen kort- en langgestraften. Zo is intussen de zgn. (algemene) voorlopige invrijheidstelling veruit de belangrijkste invrijheidstellingsmodaliteit geworden, daar waar vroeger zeer veel gedetineerden nog 'strafeinde' deden.

Dit heeft veel te maken met het feit dat indertijd ook zeer korte alsook boetevervangende gevangenisstraffen (volledig) werden uitgevoerd. Bovendien werd het toepassingsgebied van de voorlopige invrijheidstelling gestaag uitgebreid, met nu ook een voor het merendeel quasi-automatische toepassing. Het totaal aantal voorlopige invrijheidstellingen³ is meer dan

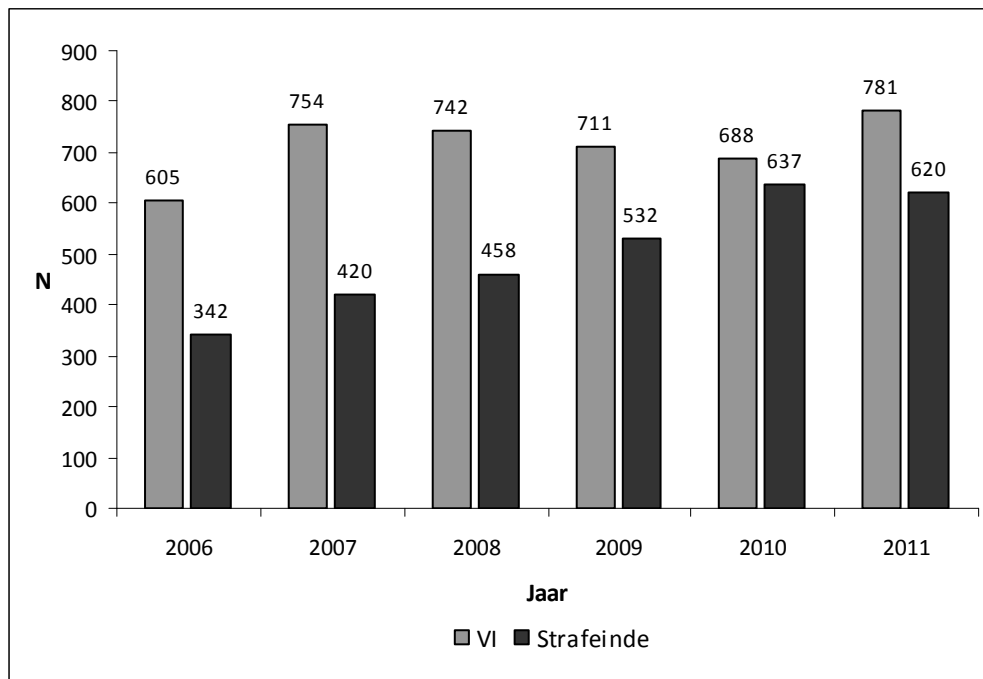
² Zie E. Maes, "Evoluties in punitiviteit: lessen uit de justitiële statistieken", in I. Aertsen, K. Beyens, T. Daems en E. Maes (eds), *Hoe punitief is België?* [reeks *Panopticon Libri*, nr. 2], Antwerpen/Apeldoorn, Maklu, 2010, p. 64-65.

³ Dit totaal omvat hier: voorlopige invrijheidstelling met het oog op voorwaardelijke invrijheidstelling, voorlopige invrijheidstelling om bijzondere redenen, voorlopige invrijheidstelling met het oog op gratie en voorlopige invrijheidstelling met het oog op uitzetting. De kwantitatief gezien meest omvangrijke vorm van voorlopige invrijheidstelling vormt de voorlopige invrijheidstelling met het oog op gratie/genade (vanaf 1997 eenvoudigweg 'voorlopige invrijheidstelling' zonder meer genoemd).

verzeenvooudigd ten opzichte van 1980 en maakte in 2010 meer dan 80% uit van de courante invrijheidstellingsmodaliteiten voor veroordeelden (tegenover 10% in 1980)⁴.

Het relatieve belang van de invrijheidstelling bij 'strafeinde' nam tussen 1980 en 2010 serieus af: haar aandeel is intussen teruggelopen van 70% in 1980 naar zo'n 8%. Niettemin is hierin de laatste jaren wel enige kentering ingetreden en lijken steeds meer gedetineerden opnieuw strafeinde te doen. Het aantal gedetineerden met strafeinde (alle categorieën van veroordeelden samen) en voorwaardelijke invrijheidstelling (straf totaal van meer dan drie jaar) groeide op gegeven ogenblik elk jaar dichter naar elkaar toe (zie figuur 1⁵).

Figuur 1: Evolutie van voorwaardelijke invrijheidstelling en strafeinde (jaren 2006-2011)

Bekijken we de evolutie van de voorwaardelijke invrijheidstelling⁶ over de afgelopen dertig jaar, dan zien we een duidelijke toename van deze modaliteit tussen 1980 en 1990 (van zo'n 650 voorwaardelijke invrijheidstellingen in 1980 tot bijna 1.300 in 1990). Dit gebeurde wellicht vooral onder invloed van het groeiende aantal langgestrafte gedetineerden⁷. Nadien nam het aantal voorwaardelijke invrijheidstellingen terug af (cf. *supra*; n=781 in 2011⁸), en dit

⁴ Voor de hier doorgevoerde analyse werden vijf invrijheidstellingsmodaliteiten ('reden van afschrijving') geselecteerd, nl.: invrijheidstelling bij strafeinde, via collectieve genade, naar aanleiding van individuele genade, via (algemene en bijzondere) voorlopige invrijheidstelling, en via voorwaardelijke invrijheidstelling.

⁵ Voor de jaren 2006-2010: *Justitie in cijfers 2011*, Brussel, Federale Overheidsdienst Justitie, p. 55. Voor het jaar 2011: Directoraat-generaal Penitentiaire Inrichtingen (DG EPI), *Activiteitenverslag 2011*, Brussel, Federale Overheidsdienst Justitie, 2012, p. 195-196.

⁶ Exclusief de tot begin 1999 – doorgaans eerder beperkt toegepaste – voorlopige invrijheidstelling in afwachting van voorwaardelijke invrijheidstelling.

⁷ Zie E. Maes (2010), o.c., p. 60.

⁸ DG EPI (2012), o.c., p. 195-196.

voornamelijk omwille van de uitbreiding van het toepassingsgebied van de voorlopige invrijheidstelling begin jaren negentig (tot de strafcategorie tot en met 3 jaar).

Op zichzelf zeggen dergelijke cijfers over de toepassing van voorwaardelijke invrijheidstelling uiteraard nog niets over een versoepeling of verstrenging van het vrijstellingsbeleid⁹, gelet op voormelde contextfactoren die mee van invloed kunnen zijn. Hierover kunnen ook moeilijk uitspraken worden gedaan aangezien de procedurele regels belangrijke wijzigingen ondergingen (al dan niet automatische opstart van de procedure, filterfunctie van de personeelscolleges, ...) ¹⁰. Vergelijkingen doorheen de tijd zijn dus niet evident, al kunnen hier toch enkele tendensen worden geschetst. Twee vaststellingen verdienen daarbij enige aandacht.

Uit de praktijk van de voorlopers van de SURB, nl. de commissies voor de voorwaardelijke invrijheidstelling, blijkt zo bijvoorbeeld dat er – na voorafgaande selectie door de personeelscolleges – aanvankelijk een vrij groot aantal voorstellen positief werd beoordeeld (cijfers voor de jaren 1999-2004). Nadien viel de *VI-toekenningsgraad*¹¹ enigszins terug, globaal van 68,3% in 1999 tot 59,7% in 2004. Er vielen bovendien vrij sterke verschillen te ontwaren, zowel op regionaal vlak als tussen VI-commissies onderling (zie tabel 1).

Tabel 1: VI-toekenningsgraad voor gans het Rijk, per taalgemeenschap (FR-NL) en naargelang VI-commissie (1999-2004)

	Jaar					
	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Antwerpen	90,0	88,4	80,6	79,0	79,4	82,0
Brussel-NL	77,2	66,0	69,7	62,7	70,8	62,8
Gent	76,0	64,5	63,8	65,8	41,9	39,4
Bruxelles-FR	63,6	54,5	59,6	61,8	67,6	63,3
Liège	54,8	51,3	47,5	49,2	51,0	57,9
Mons	42,7	59,4	58,5	41,8	49,2	51,4
Totaal	68,3	62,6	62,0	59,2	59,3	59,7
NL	80,6	72,6	71,7	69,2	63,6	63,2
FR	54,3	54,8	56,1	52,0	56,2	57,4

Afgaande op niet-officieel gepubliceerde cijfers die door de SURB zelf worden bijgehouden, mag worden gesteld dat deze VI-toekenningsgraad thans nog beduidend lager ligt (positief in ongeveer een kwart van het totaal aantal) dan vroeger. Dat hoeft echter niet te verwonderen.

⁹ Zie voor methodologische beschouwingen hieromtrent E. Maes, “Développements récents dans le processus décisionnel relatif à la libération conditionnelle en Belgique. De quelques aspects quantitatifs et qualitatifs”. *Revue de Droit Pénal et de Criminologie*, 2003a, nr. 2, in het bijzonder p. 214-219.

¹⁰ Zie meer in detail E. Maes (2010), o.c., p. 61.

¹¹ De toekenningsgraad van voorwaardelijke invrijheidstelling werd berekend door het aantal beslissingen tot toekenning van voorwaardelijke invrijheidstelling te relateren aan het totaal aantal beslissingen tot toekenning of weigering van voorwaardelijke invrijheidstelling (d.i. definitieve beslissingen; andere beslissingen, zoals deze tot uitstel van de behandeling van de zaak werden niet meegerekend). Zie in dit verband meer concreet ook E. Maes, “Een blik op drie jaar besluitvormingspraktijk van de (Nederlandstalige) commissies voor de voorwaardelijke invrijheidstelling (1999-2001)”, *Panopticon*, 2003b, nr. 4, p. 400-415.

De SURB krijgen nu immers kennis van elk dossier dat zich binnen de wettelijk voorziene tijdsvoorwaarden bevindt (ongeacht de aard van het advies van de gevangenisdirectie) en dienen daar uitspraak over te doen. Daarnaast beschikken de rechtbanken ook over de bevoegdheid om andere modaliteiten zoals beperkte detentie en elektronisch toezicht toe te kennen/te suggereren. Zoals verder nog zal blijken, wordt van deze modaliteiten ook vrij vaak gebruik gemaakt vooraleer een voorwaardelijke invrijheidstelling wordt toegestaan. Later in deze bijdrage zal bovendien worden aangetoond dat de toebedeling van dergelijke modaliteiten de datum waarop de voorwaardelijke invrijheidstelling uiteindelijk effectief wordt toegekend, verder naar achteraan doet verschuiven.

De termijn die bovenop de datum van toelaatbaarheid voor voorwaardelijke invrijheidstelling wordt uitgezeten vooraleer de voorwaardelijke invrijheidstelling effectief wordt toegekend (en uitgevoerd)¹² – de ‘overschrijdingstermijn’ van de VI-toelaatbaarheidsdatum –, is doorheen de tijd trouwens gestaag toegenomen. In het begin van de jaren negentig bedroeg deze termijn nog ongeveer 4 tot 5 maanden. Daarna nam hij toe tot zo’n 8 maanden in 1999¹³, om vervolgens voortdurend boven de 10 maanden te fluctueren¹⁴. In 2007 – het laatste jaar waarover we voorlopig over dergelijke cijfers beschikken – werd gemiddeld genomen 14,5 maand ‘surplus’ uitgezeten bovenop de datum van toelaatbaarheid voor voorwaardelijke invrijheidstelling¹⁵. Deze overschrijdingsduur loopt echter sterk uiteen naargelang een aantal specifieke achterliggende kenmerken van de VI-populatie (cf. *infra*).

Uit de hierboven gepresenteerde evoluties komt naar voren dat enerzijds de invrijheidstelling bij strafeinde opnieuw aan betekenis lijkt te hebben gewonnen, terwijl anderzijds zij die toch voor voorwaardelijke invrijheidstelling opteren en die uiteindelijk ook krijgen, steeds later worden vrijgesteld. Deze vaststelling, gekoppeld aan een eventueel verstrengd straftoemettingsbeleid, kan een verklaring bieden voor de sterke toename van het aantal langergestraften binnen de gemiddelde dagelijkse gevangenispopulatie.

Enkele profielkenmerken van een VI-populatie en relevante termijnen (jaar 2007)

Over wie voorwaardelijke invrijheidstelling krijgt, vanuit welke inrichting en welk detentieregime, en op welk tijdstip tijdens de detentie, zijn ook enkele gegevens bekend. De doorgevoerde analyse, die ook al het voorwerp uitmaakte van een vroegere bijdrage in dit tijdschrift¹⁶ en recent verder werd verfijnd¹⁷, had betrekking op een populatie veroordeelden

¹² Het gaat dus om het verschil tussen de datum waarop de gedetineerde effectief in voorwaardelijke invrijheidstelling gaat en de datum van toelaatbaarheid voor voorwaardelijke invrijheidstelling.

¹³ A. Rihoux (dir. Prof. F. Brion) (2000), *Développement et valorisation des instruments d’aide en politique criminelle*, Louvain-la-Neuve, Université Catholique de Louvain, Unité de Criminologie; E. Maes (2003b), o.c., p. 406.

¹⁴ E. Maes (2010), o.c., p. 9; S. Deltenre, S., *Des commissions de libération conditionnelle aux tribunaux d’application des peines: analyse de l’impact des libérations conditionnelles et libérations provisoires en vue d’éloignement sur la population pénitentiaire* (Mémoire de stage IFA), Bruxelles, SPF Justice, DG EPI, Cellule d’analyse des données, 2008, p. 50.

¹⁵ E. Maes (2009), o.c., p. 6-7; S. Deltenre (2008), o.c., p. 50.

¹⁶ Zie E. Maes (2009), o.c.

¹⁷ Zie E. Maes en C. Tange, “Chronique de criminologie. La libération conditionnelle sous le régime des tribunaux de l’application des peines. Bilan et enjeux émergents d’une première année de fonctionnement (2007)”, *Revue de Droit Pénal et de Criminologie*, 2011, nr. 11, p. 929-964.

(n=628¹⁸) die tussen 1 februari 2007 en 31 december 2007 voorwaardelijk in vrijheid werd gesteld op grond van een beslissing van de SURB.¹⁹

Verdeling naar strafuitvoeringsrechtbank

Qua verdeling naar SURB gaat het hier om 131 gedetineerden invrijheidgesteld door de SURB Antwerpen (20,9%), 67 door de SURB Bergen (10,6%), 130 door de SURB Gent (20,7%), 141 door de SURB Luik (22,5%) en 159 door de SURB Brussel (25,3%)²⁰.

Leeftijd en geslacht

Naar socio-biografisch profiel toegaat het om een overwegend mannelijke populatie (95,2%), Dat is overigens niet verwonderlijk, aangezien vrouwen ook maar een zeer sterke minderheid uitmaken van de gemiddelde dagpopulatie gedetineerden, met een aandeel dat schommelt rond de 5%²¹.

Bovendien betreft het een vrij jonge populatie. De gemiddelde leeftijd bij invrijheidstelling bedraagt 35,9 jaar (mediaan: 33 jaar). Op het ogenblik van de invrijheidstelling was de jongste gedetineerde 21 jaar oud, de oudste 75 jaar (zie tabel 2). Ongeveer vier op de vijf voorwaardelijk invrijheidgestelden (81,4%) valt binnen de leeftijdsgroep 25 tot en met 49 jaar (leeftijd op het ogenblik van invrijheidstelling; zie tabel 3). De belangrijkste leeftijdscategorieën zijn daarbij de categorie 25 tot en met 29 jaar en 30 tot en met 34 jaar (telkens bijna een kwart).

Tabel 2: Gemiddelde en mediaanleeftijd op het ogenblik van invrijheidstelling (jaar 2007)

Leeftijd (bij invrijheidstelling)	Strafuitvoeringsrechtbank					België
	Antwerpen	Bergen	Gent	Luik	Brussel	
Gemiddelde	34,43	34,42	36,75	36,47	36,62	35,92
Mediaan	33,00	33,00	35,50	34,00	33,00	33,00
Minimum	21	21	22	22	22	21
Maximum	64	67	67	73	75	75

Zowel de verdeling naar geslacht als de leeftijdsstructuur van de voorwaardelijk invrijheidgestelden verschilt naargelang SURB²². Bij de SURB te Antwerpen vielen geen

¹⁸ Het oorspronkelijke databestand bevatte 631 gedetineerden. Zie E. Maes (2009), o.c., p. 12. Drie cases zijn hier echter weggelaten omwille van het gebrek aan registratie van enkele relevante tijdsvariabelen (n=2) of omdat niet duidelijk was welke SURB had beslist tot voorwaardelijke invrijheidstelling (n=1).

¹⁹ De analyse werd verricht op een data-extractie uit de penitentiaire databank SIDIS-Griffie. Zie voor nadere details E. Maes (2009), o.c., p. 12-13; E. Maes en C. Tange (2011), o.c., p.930-931.

²⁰ De gepresenteerde cijfers mogen niet worden verward met de VI-toekenningsgraad, aangezien de proportionele verdeling hier ook afhankelijk is van het aantal ingediende aanvragen.

²¹ Binnen de gemiddelde dagelijkse gevangenisbevolking (excl. elektronisch toezicht) vertegenwoordigden vrouwelijke gedetineerden in 2007 4,4%. Zie Directoraat-generaal Penitentiaire Inrichtingen (DG EPI), *Activiteitenverslag 2007*, Brussel, Federale Overheidsdienst Justitie, 2008, p. 132.

²² Zie ook E. Maes en C. Tange (2011), o.c., p. 931-932.

vrouwelijke voorwaardelijk invrijheidgestelde veroordeelden te bespeuren, terwijl Gent zich kenmerkt door een percentage vrouwen dat twee tot tien maal hoger ligt dan dat bij de andere SURB: 13,7% (n=18), tegenover 6,0% in Bergen (n=4), 4,2% in Luik (n=6) en 1,3% in Brussel (n=2). Deze situatie wordt verklaard door het feit dat vrouwen slechts in een handvol strafinrichtingen worden opgesloten (cf. de classificatie van de strafinrichtingen) en de bevoegdheid van de SURB wordt bepaald door de gevangenis van waaruit het advies wordt verleend, en/of door een vrijstellingspolitiek eigen aan de SURB in kwestie. Wanneer de proportie vrouwen ressorterend onder de bevoegdheid van elke SURB wordt vergeleken met het aandeel vrouwen binnen de respectievelijke VI-populatie, dan kan alvast worden vastgesteld dat vrouwen duidelijk oververtegenwoordigd zijn in Gent²³.

Naar leeftijd toe zijn er ook een aantal verschillen tussen de SURB. De gemiddelde leeftijd op het ogenblik van invrijheidstelling ligt iets lager bij de SURB te Antwerpen en Bergen (34,4 jaar; zie tabel 2). De sterkst vertegenwoordigde leeftijdscategorie in Antwerpen en Gent is de categorie 25-29 jaar, terwijl het in Brussel en Bergen gaat om de categorie 30-34 jaar (zie tabel 3). Opvallend is bovendien dat bij de SURB te Bergen bijna acht op de tien gedetineerden (79,1%) op het ogenblik van de invrijheidstelling jonger is dan 35 jaar. De oudere leeftijdscategorieën zijn sterker vertegenwoordigd bij de SURB te Gent.

Tabel 3: Leeftijd op het ogenblik van invrijheidstelling, in categorieën (jaar 2007)

Leeftijd (categ.) (bij invrijheidstelling)	Strafuitvoeringsrechtbank										België		
	Antwerpen		Bergen		Gent		Luik		Brussel		N	%	Cum. %
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%			
20-24 j.	14	10,7	6	9,0	6	4,6	9	6,4	13	8,2	48	7,6	7,6
25-29 j.	33	25,2	14	20,9	34	26,2	33	23,4	32	20,1	146	23,2	30,9
30-34 j.	29	22,1	21	31,3	22	16,9	34	24,1	45	28,3	151	24,0	54,9
35-39 j.	22	16,8	12	17,9	19	14,6	22	15,6	16	10,1	91	14,5	69,4
40-44 j.	12	9,2	7	10,4	20	15,4	11	7,8	19	11,9	69	11,0	80,4
45-49 j.	11	8,4	2	3,0	13	10,0	14	9,9	14	8,8	54	8,6	89,0
50-54 j.	7	5,3	1	1,5	10	7,7	8	5,7	8	5,0	34	5,4	94,4
55-59 j.	1	0,8	3	4,5	1	0,8	6	4,3	5	3,1	16	2,5	97,0
60-64 j.	2	1,5	0	0,0	4	3,1	1	0,7	3	1,9	10	1,6	98,6
65-69 j.	0	0,0	1	1,5	1	0,8	2	1,4	2	1,3	6	1,0	99,5
70-74 j.	0	0,0	0	0,0	0	0,0	1	0,7	0	0,0	1	0,2	99,7
>= 75 j.	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	2	1,3	2	0,3	100,0
Totaal	131	100,0	67	100,0	130	100,0	141	100,0	159	100,0	628	100,0	

Wettelijke toestand en te ondergane 'detentietijd'

Wat de aard en duur van de straf(fen) (d.i. de wettelijke toestand²⁴ op het ogenblik van invrijheidstelling; zie tabel 4) betreft, wordt, globaal genomen, de grootste groep gevormd door

²³ Zie hierover ook E. Maes en C. Tange (2011), o.c., p. 931.

²⁴ De wettelijke toestand verwijst hier naar de totale duur van de in uitvoering gebrachte en effectief uitvoerbare straffen zoals uitgesproken door de hoven en rechtbanken, ongeacht of gedeelten van deze straf(fen) reeds tijdens vroegere detentieperiodes werden uitgezeten.

de correctioneel veroordeelden met een straftotaal van meer dan 5 jaar (49,1%), gevolgd door de correctioneel veroordeelden met een straftotaal van meer dan 3 jaar tot en met 5 jaar (40,0%). Crimineel veroordeelden vertegenwoordigen iets meer dan 1/10 van de voorwaardelijk invrijheidgestelden. Deze groep omvat veroordeelden tot levenslange vrijheidsstraf (2,2%) en veroordeelden tot een tijdelijke criminele straf (8,8%).

Worden deze gegevens opgesplitst per SURB (zie tabel 4), dan worden zeer opvallende verschillen geobserveerd qua strafrechtelijk profiel²⁵. Het is mogelijk dat dergelijke verschillen zich laten verklaren door het type inrichting dat onder de bevoegdheid van de ene of de andere SURB valt. Wat vooral opvalt, is dat meer dan 50% van de voorwaardelijk invrijheidgestelden te Antwerpen veroordeeld was tot een straf(totaal) van meer dan 3 tot 5 jaar, en de grote meerderheid tot straffen tussen 3 en 10 jaar. Bij de SURB te Bergen springt vooral het grote aandeel van de veroordeelden tot een tijdelijke criminele straf²⁶ (19,4%) in het oog. Veroordeelden tot straffen van meer dan 3 tot 5 jaar of van 5 tot 7 jaar maakten daar elk ongeveer 25% uit van de VI-populatie. Niettemin nemen veroordeelden met straffen van meer dan 3 tot 5 jaar te Bergen slechts een eerder beperkt aandeel in, in vergelijking met het cijfer voor het ganse Rijk en met de andere SURB, uitgezonderd Brussel (bijna 30%). In Gent en Luik vertegenwoordigt deze populatie meer dan 40% resp. 45%, terwijl Antwerpen hier duidelijk de koppositie inneemt (53,4%). Naast het relatieve belang van de tijdelijke criminele straffen (samen met Gent), onderscheiden Bergen en Brussel zich ook door het grote aandeel veroordeelden met correctionele straffen van meer dan 5 jaar (bijna 55%).

²⁵ Zie ook E. Maes en C. Tange (2011), o.c., p. 934.

²⁶ Het gaat hierbij om opsluiting of hechtenis waarvan de duur kan variëren van 5 tot 30 jaar (zie. art. 9 en 11 Sw.).

Tabel 4: Wettelijke toestand op het ogenblik van de invrijheidstelling, verdeeld naar SURB (jaar 2007)

Wettelijke toestand bij invrijheidstelling	België	Strafuitvoeringsrechtbank				
		Antwerpen	Bergen	Gent	Luik	Brussel
N	628	131	67	130	141	159
Correctioneel veroordeelde tot > 3 jaar tot 5 jaar	40,0%	53,4%	25,4%	40,8%	45,4%	29,6%
Correctioneel veroordeelde van + 5 jaar tot 7 jaar	23,1%	29,8%	26,9%	23,8%	22,7%	15,7%
Correctioneel veroordeelde van + 7 jaar tot 10 jaar	16,6%	12,2%	16,4%	13,1%	17,0%	22,6%
Correctioneel veroordeelde van + 10 jaar tot 15 jaar	8,3%	3,1%	9,0%	10,0%	3,5%	15,1%
Correctioneel veroordeelde tot + 15 jaar	1,1%	-	1,5%	1,5%	1,4%	1,3%
Totaal correctionele straffen van meer dan 5 jaar	49,1%	45,1%	53,8%	48,4%	44,6%	54,7%
Veroordeelde tot een tijdelijke criminele straf	8,8%	1,5%	19,4%	9,2%	6,4%	11,9%
Veroordeelde tot levenslange criminele straf	2,2%	-	1,5%	1,5%	3,5%	3,8%

Naast de wettelijke toestand werd ook bekeken hoeveel ‘detentietijd’ (d.i. het effectief uitvoerbaar aantal detentiedagen vanaf het ogenblik van de opsluiting of de aanvang van de vrijheidsberoving) deze voorwaardelijk invrijheidgestelden *te ondergaan* hadden²⁷. De resultaten wijzen uit dat deze gemiddeld genomen 2.589 dagen (of ongeveer 7 jaar) bedroeg²⁸.

²⁷ De ‘te ondergane detentietijd’ mag niet worden verward met de ‘wettelijke toestand’ die refereert aan de uitgesproken effectieve strafduur (cf. *supra*). Het is belangrijk dit onderscheid te maken aangezien de uitgesproken straf die aanleiding geeft (heeft gegeven) tot de detentie (d.i. de ‘wettelijke toestand’) soms aanzienlijk kan verschillen van de werkelijke detentietijd die bij de opsluiting nog ondergaan moet worden.

Stel: een correctioneel veroordeelde met een straftotaal van 15 jaar wordt na 10 jaar ondergane detentie vervroegd vrijgelaten. Bij een nieuwe opsluiting naar aanleiding van een herroeping van de vervroegde invrijheidstelling, zonder nieuwe veroordeling maar louter omwille van schending van de bijzondere voorwaarden, moet zijn openstaand strafrestant van 5 jaar worden uitgezeten (tenzij de SURB anders beslist). Deze veroordeelde zal echter nog steeds worden beschouwd als een gedetineerde met de ‘wettelijke toestand’ van ‘correctioneel veroordeelde tot meer dan 10 jaar tot 15 jaar’ (d.i. de effectieve oorspronkelijk uitgesproken straf), en niet met de toestand van ‘correctioneel veroordeelde tot meer dan 3 jaar tot 5 jaar’ (de tijd die nog effectief voor uitvoering in aanmerking komt).

²⁸ De te ondergane ‘detentietijd’ werd hier berekend als het verschil tussen de datum van strafeinde (verstrijken van de hoofd- en vervangende gevangenisstraffen) en de datum van opsluiting of aanvang van de straf. Hierbij is abstractie gemaakt van (m.a.w. niet ‘gecontroleerd’ voor) eventuele periodes van strafonderbreking of ontvluchting (bij de berekende datum van toelaatbaarheid voor VI – en strafeinde – is hier in voorkomend geval wel rekening mee gehouden; deze termijnen worden in dergelijk geval telkens herberekend).

Verder werd in een zeer beperkt aantal gevallen niet de datum van ‘opsluiting’ maar wel de datum van ‘aanvang’ van de vrijheidsberoving als startpunt gehanteerd (met name voor een aantal gedetineerden met aanhouding en ondergane detentie in het buitenland).

Het kleinst te ondergane aantal detentiedagen bedroeg 399 dagen (d.i. iets meer dan één jaar), het grootst 21.115 dagen (d.i. ongeveer 58 jaar)²⁹. Zoals tabel 5 uitwijst, zijn ook hier belangrijke verschillen waarneembaar naargelang SURB.

Tabel 5: Te ondergane ‘detentietijd’ (in dagen; jaar 2007)

	Strafuitvoeringsrechtbank					België
	Antwerpen	Bergen	Gent	Luik	Brussel	
N	131	67	130	141	159	628
Gemiddelde	1.671,56	2.801,06	2.589,72	2.507,77	3.325,78	2.588,70
Mediaan	1.460,00	2.306,00	1.820,50	1.661,00	2.338,00	1.806,00
Bereik	6.905,00	9.260,00	17.411,00	18.689,00	20.660,00	20.716,00
Minimum	399	942	546	480	455	399
Maximum	7.304,00	10.202,00	17.957,00	19.169,00	21.115,00	21.115,00

Wordt de termijn berekend tot aan de datum van toelaatbaarheid voor voorwaardelijke invrijheidstelling, dan blijkt dat – hoewel veroordeelden tot tijdelijke gevangenisstraffen gemiddeld genomen in vrijheid werden gesteld na zo’n 3,5 jaar ‘detentie’(cf. *infra*; d.i. inclusief eventueel elektronisch toezicht) – verschillende gedetineerden (n=39, waaronder 3 veroordeelden tot levenslange vrijheidsberoving) toch al vanaf de eerste dag van hun (laatste) opsluiting of de aanvang van de vrijheidsbeneming *in de tijdsvoorwaarden* verkeerden voor het verkrijgen van een voorwaardelijke invrijheidstelling. Gemiddeld genomen bedroeg deze termijn (tussen de datum van aanvang van de vrijheidsberoving of de datum van opsluiting tot aan de VI-toelaatbaarheidsdatum) ongeveer 900 dagen (of 30 maanden), met als maximaal bereik 3.709 dagen (of iets meer dan 10 jaar)³⁰.

Tabel 6: Te ondergane ‘detentietijd’ tot aan de datum van toelaatbaarheid voor voorwaardelijke invrijheidstelling (in dagen; jaar 2007)

	Strafuitvoeringsrechtbank					België
	Antwerpen	Bergen	Gent	Luik	Brussel	
N	131	67	130	141	159	628
Gemiddelde	548,92	980,87	862,63	885,7	1.187,44	897,22
Mediaan	479,00	831,00	625,00	698,00	951,00	703,50
Bereik	2.437	3.445	3.690	3.699	3.709	3.709
Minimum	0	0	0	0	0	0
Maximum	2.437	3.445	3.690	3.699	3.709	3.709

²⁹ Voor de groep van de levenslang gestraften (n=14) werd de te ondergane detentietijd geschat door rekening te houden met de gemiddelde levensverwachting van de Belgische bevolking, met als resultaat een gemiddeld uit te zitten detentieduur van 14.359 dagen (of 39,5 jaar), tegenover gemiddeld 2.320 dagen voor de tijdelijk gestraften (of iets minder dan 6,5 jaar).

³⁰ Zie verder ook E. Maes en C. Tange C. (2011), o.c., p. 944-945.

Plaats van invrijheidstelling

De inrichting van waaruit de gedetineerden uiteindelijk voorwaardelijk invrijheid werden gesteld, valt om verklaarbare redenen niet steeds samen met deze van de initiële opsluiting. De meeste invrijheidstellingen vonden plaats vanuit de inrichtingen te Lantin, Merksplas, Hasselt (nieuw), Hoogstraten en Andenne.³¹

Wanneer de plaats van invrijheidstelling wordt bekeken naargelang SURB, dan blijkt dat het:

- voor de SURB Antwerpen, met 10 plaatsen van invrijheidstelling (waarvan 5 waarvoor ze bevoegd was in 2007³²), voornamelijk gaat om de inrichtingen te Merksplas (36,6%) en Hoogstraten (32,8%), gevolgd door Wortel (13%);
- voor de SURB Bergen, met 9 plaatsen van invrijheidstelling (waarvan 4 behorend tot de eigen bevoegdheid), de inrichting te Bergen (37,3%) en Doornik (22,4%) de belangrijkste inrichtingen van invrijheidstelling zijn, gevolgd door Jamioux (16,4%) en Namen (16,4%);
- voor de SURB Gent, met 8 plaatsen van invrijheidstelling (waarvan 6 behorend tot de eigen bevoegdheid), Hasselt-nieuw (34,6%) en Brugge (29,2%) domineren, gevolgd door Gent (12,3%), Ruisselede (7,7%), Ieper (7,7%) en Oudenaarde (6,2%);
- voor de SURB Luik, met 12 plaatsen van invrijheidstelling (waarvan 7 behorend tot de eigen bevoegdheid), eveneens een paar inrichtingen het merendeel van de invrijheidstellingen aanleveren: Lantin (35,5%) en Sint-Hubert (22,0%), met aansluitend Marneffe (14,2%) en Verviers (12,8%); en,
- voor de SURB Brussel, met niet minder dan 18 plaatsen van invrijheidstelling (waarvan 10 behorend tot de eigen bevoegdheid), in afnemende orde van kwantitatief belang gaat om Andenne (25,8%), Ittre (22,0%), Leuven-centraal (10,7%), Sint-Gillis (10,1%), Nijvel (6,3%), Leuven-hulp (5,7%), Mechelen (4,4%), Dendermonde (3,1%) en Sint-Hubert (3,1%).

Detentieregime op het ogenblik van invrijheidstelling

Meer dan vier op de tien voorwaardelijk invrijheidgestelden genoot op het ogenblik van de invrijheidstelling van een ander detentieregime dan het 'gewoon' regime (d.i. klassieke vrijheidberoving in de gevangenis; zie tabel 7). Bijna een kwart (23,6%) stond onder elektronisch toezicht. En ongeveer twee op de tien gedetineerden ondergingen hun straf onder het regime van beperkte detentie. De overige gedetineerden aan wie de voorwaardelijke invrijheidstelling werd toegekend (57,2%), boetten hun straf uit onder de 'klassieke' detentievorm.

³¹ Hoewel deze inrichtingen ook in 2011 nog voor heel wat voorwaardelijke invrijheidstellingen tekenden, kwamen dat jaar ook enkele andere inrichtingen veel prominenter in beeld, zoals Wortel (incl. Tilburg: n=69 op een totaal van 781 voorwaardelijke invrijheidstellingen), Ittre (n=59), en Marneffe (n=50). Zie Directoraat-generaal Penitentiare Inrichtingen (DG EPI) (2012), o.c., p. 195-196.

³² Het aantal plaatsen van waaruit de invrijheidstelling plaatsvond, ligt telkens hoger dan het aantal gevangenen dat onder de betrokken SURB ressorteert, wat verklaard kan worden door navolgende transfers, bijvoorbeeld met het oog op de uitvoering van het regime van beperkte detentie.

Tabel 7: Detentieregime op het ogenblik van invrijheidstelling (jaar 2007)

Strafuitvoeringsrechtbank												
	Antwerpen		Bergen		Gent		Luik		Brussel		België	
Regime	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Gewoon regime	99	75,6	36	53,7	58	44,6	78	55,3	88	55,3	359	57,2
Beperkte detentie	12	9,2	22	32,8	32	24,6	25	17,7	30	18,9	121	19,3
Elektronisch toezicht	20	15,3	9	13,4	40	30,8	38	27,0	41	25,8	148	23,6
Totaal	131	100,0	67	100,0	130	100,0	141	100,0	159	100,0	628	100,0

De toepassing van deze gevangenisregimes varieerde (alleszins in 2007) erg sterk naargelang SURB (zie tabel 7). Het 'gewoon regime' is zo bijvoorbeeld zeer sterk vertegenwoordigd in Antwerpen (75,6%), terwijl in Bergen vooral de beperkte detentie in het oog springt (32,8%). Elders (Brussel, Luik en Gent) wordt de voorwaardelijke invrijheidstelling veelvuldig vooraf gegaan door het elektronisch toezicht: het percentage varieert tussen 25 en 30%.

Dat in veel gevallen de voorwaardelijke invrijheidstelling volgt na het succesvol doorlopen hebben van een 'intermediair' regime, en met name dit van het elektronisch toezicht, blijkt ook uit cijfers van het Directoraat-generaal Penitentiaire Inrichtingen (zie tabel 8). Daaruit kan zelfs worden afgeleid dat intussen meer dan de helft van alle voorwaardelijke invrijheidstellingen (56% in 2011) plaatsvindt vanuit het regime van elektronisch toezicht.

Tabel 8: Evolutie van het detentieregime op het ogenblik van de invrijheidstelling (gewoon regime/beperkte detentie vs. elektronisch toezicht, jaren 2007-2011)

Regime	Jaar									
	2007		2008		2009		2010		2011	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Gevangenis	570	75,6	403	54,3	349	49,1	322	46,8	344	44,0
Elektronisch toezicht	184	24,4	339	45,7	362	50,9	366	53,2	437	56,0
VI totaal	754	100,0	742	100,0	711	100,0	688	100,0	781	100,0

Effectief ondergane 'detentietijd' en overschrijdingsduur van de VI-toelaatbaarheidsdatum

De 'detentietijd' die tijdens de betreffende hechtenisperiode *effectief* werd *uitgezeten* (eventueel deels onder elektronisch toezicht), bedroeg gemiddeld 1.330 dagen (d.i. iets meer dan 3,5 jaar; 1.269 dagen met uitsluiting van de levenslang gestraften), met 96 dagen als absolute minimum en 7.295 dagen (d.i. ongeveer 20 jaar) als maximum. Ook hier lopen de resultaten sterk uiteen naargelang SURB, zoals blijkt uit tabel 9.

Tabel 9: Effectief ondergane ‘detentietijd’ (in dagen; jaar 2007)

	Strafuitvoeringsrechtbank					België
	Antwerpen	Bergen	Gent	Luik	Brussel	
N	131	67	130	141	159	628
Gemiddelde	828,57	1.475,03	1.263,67	1.369,52	1.700,51	1.329,83
Mediaan	754,00	1328,00	980,00	1047,00	1417,00	1040,00
Bereik	2.616	3.782	6.918	7.023	5.646	7.199
Minimum	194	335	169	272	96	96
Maximum	2.810	4.117	7.087	7.295	5.742	7.295

Indien deze cijfers worden gezien in relatie tot het effectief te ondergane totaal aan detentiedagen (cf. *supra*), dan betekent dit dat het grootste deel van de voorwaardelijk invrijheidgestelden (54,1%) tussen de 40 en de 70% van de uit te zitten detentietijd (te rekenen vanaf de aanvang van de vrijheidsberoving) ook daadwerkelijk heeft uitgeboet. Sommigen zaten hun (nog uitvoerbaar) aantal detentiedagen bijna integraal uit alvorens voorwaardelijk vrij te gaan (n=12 met meer dan 90% uitgezeten detentietijd; zie tabel 10). Anderzijds zaten 48 gedetineerden (7,6%) 30% of minder van de (bij opsluiting) nog te ondergane detentietijd uit³³. De sterkst vertegenwoordigde categorie is deze waarbij tussen de 50 en de 60% werd uitgezeten (129 gedetineerden (20,5%) op 628 voorwaardelijk invrijheidgestelden).

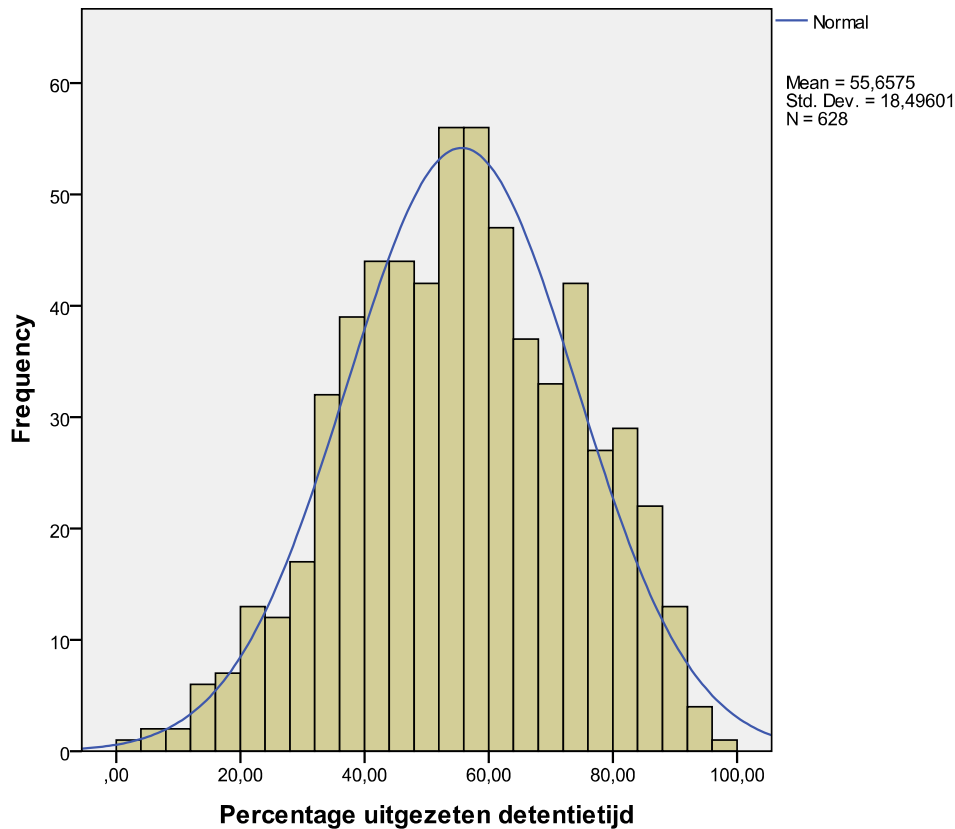
Tabel 10: Percentage uitgezeten ‘detentietijd’ naargelang SURB en op nationaal vlak (jaar 2007)

	Strafuitvoeringsrechtbank											
	Antwerpen		Bergen		Gent		Luik		Brussel		België	
% uitgezeten	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
0 - <= 10	-	-	1	1,5	3	2,3	-	-	1	0,6	5	0,8
> 10 - <= 20	3	2,3	1	1,5	4	3,1	1	0,7	5	3,1	14	2,2
> 20 - <= 30	9	6,9	1	1,5	5	3,8	7	5,0	7	4,4	29	4,6
> 30 - <= 40	23	17,6	7	10,4	22	16,9	10	7,1	22	13,8	84	13,4
> 40 - <= 50	33	25,2	10	14,9	25	19,2	21	14,9	23	14,5	112	17,8
> 50 - <= 60	30	22,9	20	29,9	23	17,7	32	22,7	24	15,1	129	20,5
> 60 - <= 70	22	16,8	12	17,9	25	19,2	21	14,9	19	11,9	99	15,8
> 70 - <= 80	6	4,6	8	11,9	14	10,8	30	21,3	29	18,2	87	13,9
> 80 - <= 90	5	3,8	6	9,0	7	5,4	16	11,3	23	14,5	57	9,1
> 90 - < 100	-	-	1	1,5	2	1,5	3	2,1	6	3,8	12	1,9
Totaal	131	100,0	67	100,0	130	100,0	141	100,0	159	100,0	628	100,0

Hoewel het percentage uitgezeten detentietijd, globaal genomen, een – vanuit statistisch oogpunt – ‘normale’ verdeling kent (zie figuur 2), zijn er voor bepaalde categorieën wel sterke variaties naargelang SURB, bijvoorbeeld voor wat betreft de categorie die meer dan 80% van de ‘straf’ uitzat (3,8% te Antwerpen tegenover 18,3% in Brussel).

³³ Niet te verwarren met de wettelijk bepaalde 1/3 en 2/3-regels (naargelang staat van wettelijke herhaling). Hier is immers geen rekening gehouden met detentiedagen die al tijdens voorgaande hechtenisperiodes werden ondergaan. Zie voor een analyse waarin dit wél gebeurde S. Deltenre (2008), o.c., p. 51-53.

Figuur 2: Verdeling van het percentage uitgezeten 'detentietijd' (jaar 2007)

De gegevens over de totaal uit te zitten detentietijd en werkelijk uitgezeten detentietijd (en de verhouding tussen beide) zeggen op zich niet zoveel over een min of meer 'restrictieve' toepassing van de desbetreffende wetgeving. Hoewel het 'percentage uitgezeten detentietijd' in bepaalde gevallen wel enige indicatie kan geven, is het meer aangewezen om hierbij te kijken naar de effectieve 'overschrijdingstermijn' van de VI-toelaatbaarheidsdatum³⁴. Zoals hoger al is aangegeven, liep deze termijn in 2007 op tot gemiddeld genomen 432,5 dagen (of ongeveer 14,5 maand). Dat de VI-toelaatbaarheidsdatum enigszins wordt overschreden, is overigens zeker niet abnormaal.³⁵

In bijna de helft van de gevallen bedroeg de overschrijdingstermijn van de VI-toelaatbaarheidsdatum meer dan één jaar (zie tabel 11; mediaanwaarde van 331,5 dagen of iets meer dan 11 maanden). Een aantal extreem hoge waarden, weliswaar beperkt in aantal,

³⁴ Bij de berekening van de toelaatbaarheidsdatum voor voorwaardelijke invrijheidstelling is per definitie rekening gehouden met de gangbare regels inzake strafcijfering en de verschillende aspecten die daarop van invloed zijn (staat van wettelijke herhaling, voorgaande hechtenis, etc.).

³⁵ Tal van factoren kunnen hiervoor verantwoordelijk zijn, zoals – naast de afwezigheid van een systeem van 'automatische' voorwaardelijke invrijheidstelling (maar discretionaire beoordeling) – mogelijke vertragingen in de afhandeling van de procedure, lange periodes van voorlopige hechtenis (of aanhouding in het buitenland), het voorkomen van herroepingen van voorwaardelijke invrijheidstelling, louter wegens niet-naleving van bijzondere voorwaarden (met onmiddellijke hernieuwde toelaatbaarheid), eventuele moeilijkheden op het vlak van het vinden van een adequate extramurale opvang- en/of begeleidingsstructuur, ...

trekken het gemiddelde omhoog. Een kleine groep voorwaardelijk invrijheidgestelden zat méér dan 3 jaar (1.095 dagen) bovenop de VI-toelaatbaarheidsdatum uit (n=44), maar twee ervan werden bijvoorbeeld pas méér dan 9 jaar na datum vrijgesteld. Globaal blijkt echter dat negen op de tien gedetineerden maximum 941,5 dagen ‘surplus’ ondergaan (d.i. het negentigste percentiel; zie tabel 11). Een beperkte groep veroordeelden wordt na het bereiken van de tijdsvoorwaarden nóg langer in detentie gehouden.

Tabel 11: ‘Overschrijding’ van de datum van toelaatbaarheid voor voorwaardelijke invrijheidstelling op het ogenblik van de effectieve uitvoering van de beslissing (jaar 2007)

	Strafuitvoeringsrechtbank					België
	Antwerpen	Bergen	Gent	Luik	Brussel	
N	131	67	130	141	159	628
Gemiddelde	279,46	494,13	400,86	483,70	512,89	432,45
Mediaan	225,00	391,00	281,50	404,00	403,00	331,50
Bereik	1.111	1.715	3.438	3.647	2.794	3.647
Minimum	0	0	0	0	0	0
Maximum	1.111	1.715	3.438	3.647	2.794	3.647
Percentielen						
10	26,8	89,4	34,8	30,4	43,0	35,9
20	56,2	149,6	77,8	112,4	100,0	93,4
30	91,6	258,8	134,8	188,2	211,0	165,7
40	137,8	334,4	220,8	291,4	328,0	250,6
50	225,0	391,0	281,5	404,0	403,0	331,5
60	282,0	482,0	361,6	449,2	493,0	426,4
70	359,8	598,4	517,2	556,0	601,0	529,9
80	502,2	747,8	630,4	654,2	868,0	650,4
90	657,0	1042,2	885,6	935,2	1110,0	941,5

Uit tabel 11 wordt ook meteen duidelijk dat de ‘overschrijding’ van de datum van toelaatbaarheid voor voorwaardelijke invrijheidstelling wezenlijk verschilt naargelang SURB³⁶. Gemiddeld genomen scoort de SURB te Antwerpen hier vrij laag (279,5 dagen) ten opzichte van de andere SURB (daar variërend van zo’n 400 tot iets meer dan 500 dagen). Wanneer we kijken naar de mediaan, dan situeert – samen met de SURB te Antwerpen – ook deze te Gent zich onder de nationale mediaanwaarde van 331,5 dagen. Het vrij hoge gemiddelde te Gent (400,9 dagen) wordt immers voornamelijk verklaard door een aantal (extreem) hoge waarden die dit gemiddelde omhoog trekken.

Op het eerste gezicht voor de hand liggende verklaringen voor dergelijke variatie naargelang SURB zouden de geobserveerde verschillen (tussen SURB) in het strafrechtelijk profiel van de voorwaardelijk invrijheidgestelden (cf. wettelijke toestand en uit te zitten detentietijd) kunnen zijn, evenals een verschillende toepassing van intermediaire detentieregimes alvorens voorwaardelijke invrijheidstelling wordt toegekend (cf. *supra*). Deze kenmerken hebben immers ook hun invloed op de ‘overschrijdingstermijn’.

Wat het detentieregime (op het ogenblik van invrijheidstelling) betreft, blijkt zo bijvoorbeeld overduidelijk dat de gemiddelde overschrijdingstermijn langer is voor gedetineerden die hun straf op het moment van vrijstelling uitboeten onder het regime van

³⁶ Zie ook E. Maes en C. Tange (2011), o.c., p. 947.

bepaalde detentie of elektronisch toezicht (524,7 resp. 505,3 dagen) dan voor diegenen die hun straf onder het ‘gewone’ (klassiek) detentieregime uitzitten (371,3 dagen)³⁷. Verder blijkt eveneens dat naarmate de uitgesproken (effectieve) strafduur (‘wettelijke toestand’) hoger ligt, ook het aantal dagen uitgezeten ‘surplus’ (bovenop de VI-toelaatbaarheidsdatum) – in absolute termen – toeneemt (zie tabel 12). Deze termijn bedraagt gemiddeld 278,4 dagen voor veroordeelden met een straf totaal van meer dan 3 jaar tot en met 5 jaar, maar bijvoorbeeld meer dan het dubbele voor veroordeelden met een straf totaal van meer dan 10 jaar tot en met 15 jaar (605,4 dagen). Voor de levenslang gestraften en correctioneel veroordeelden tot een straf (totaal) van meer dan 15 jaar ligt de gemiddelde overschrijdingstermijn nog veel hoger.

Tabel 12: ‘Overschrijding’ van de datum van toelaatbaarheid voor voorwaardelijke invrijheidstelling naargelang wettelijke toestand (jaar 2007)

Strafcategorie	Gemiddelde	Mediaan	Minimum	Maximum	N
> 3 - 5j.	278,4	228,0	0	1.330	251
> 5 - 7j.	392,6	337,0	0	1.575	145
> 7 - 10j.	475,2	376,0	0	1.821	104
> 10 - 15j.	605,4	521,5	0	1.374	52
> 15j.	1.125,7	992,0	856	1.783	7
Tijd. crim.	596,4	422,0	11	2.794	55
Levenslang	1.656,5	1.369,0	183	3.647	14
Globaal	432,5	331,5	0	3.647	628

Verdere analyse, waarover elders meer omstandig verslag zal worden uitgebracht³⁸), toont echter aan dat de verschillen tussen SURB ook stand houden wanneer gecontroleerd wordt voor de invloed van andere kenmerken zoals geslacht, leeftijd, detentieregime (op het ogenblik van invrijheidstelling) en de duur van de te ondergane detentie. Met andere woorden schuilt een deel van de verklaring voor het waargenomen verschil ergens anders, bijvoorbeeld bij een verschillende invulling van de wettelijk voorziene tegenindicaties of variaties op andere achtergrondkenmerken van de gedetineerdenpopulatie, zoals het persoonlijkheids- of misdrijfprofiel van VI-kandidaten.

Proeftijd en openstaand strafrestant

Gelet op de structuur van de populatie voorwaardelijk invrijheidgestelden naar strafduur toe (cf. *supra*), is het niet verwonderlijk dat de meeste gedetineerden die voorwaardelijk vrij gaan, ook onderworpen zijn aan relatief lange proeftijden³⁹ (zie tabel 13).

³⁷ De mediaanwaarde bedraagt hier 454 dagen voor beperkte detentie en 399,5 dagen voor elektronisch toezicht, tegenover 280 dagen voor het gewone detentieregime.

³⁸ E. Maes, m.m.v. C. Tange, “De mythe van invrijheidstelling op VI-datum nogmaals doorprikt. Enkele *facts* en *figures* over de voorwaardelijke invrijheidstelling in België”, te verschijnen in de reeks *Panopticon Libri*, Antwerpen/Apeldoorn, Maklu, 2012.

³⁹ De proeftijd is in beginsel gelijk aan de duur van de vrijheidsstraf die de veroordeelde nog moest ondergaan op de dag waarop de beslissing tot voorwaardelijke invrijheidstelling uitvoerbaar werd (d.i. het strafrestant), doch de proeftijd kan nooit korter zijn dan 2 jaar. Deze proeftijd is ten minste 5 jaar en ten hoogste 10 jaar in geval van een

Tabel 13: Duur van de aan de invrijheidstelling verbonden proeftijd (jaar 2007)

	Strafuitvoeringsrechtbank					België
	Antwerpen	Bergen	Gent	Luik	Brussel	
N	131	67	130	141	159	628
Gemiddelde	1.280,83	1.662,28	1.546,56	1.459,29	1.745,99	1.534,37
Mediaan	912,00	1824,00	1824,00	1824,00	1824,00	1824,00
Bereik	2.920	2.920	2.920	2.920	2.920	2.920
Minimum	729	729	729	729	729	729
Maximum	3.649	3.649	3.649	3.649	3.649	3.649

Bijna zes op de tien gedetineerden (58,4%) heeft een VI-proeftijd van 5 jaar of meer (zie tabel 14); hierin zijn 40 voorwaardelijk invrijheidgestelden (6,4%) begrepen met een proeftijd van 10 jaar. Daartegenover staat dat de proeftijd voor ongeveer drie op de tien voorwaardelijk invrijheidgestelden 2 jaar bedraagt – het absolute wettelijke minimum - en zich voor zo'n 10% van de voorwaardelijk invrijheidgestelden tussen de 2 en de 5 jaar situeert. De gemiddelde duur van de proeftijd bedraagt 1.534 dagen (mediaan: 1.824 dagen of 5 jaar; zie tabel 13).

Tabel 14: Duur van de aan de invrijheidstelling verbonden proeftijd, in categorieën (jaar 2007)

Proeftijd (categ.)	Strafuitvoeringsrechtbank											
	Antwerpen		Bergen		Gent		Luik		Brussel		België	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
2 jaar (729-730 dagen)	46	35,2	17	25,4	44	33,8	47	33,3	36	22,6	190	30,1
> 2 - 5 jaar	25	19,9	4	6,0	11	8,7	18	12,6	13	7,9	71	11,5
5 jaar (1.824 dagen)	56	42,7	33	49,3	58	44,6	62	44,0	80	50,3	289	46,0
> 5 – 10 jaar	2	1,6	9	13,5	6	4,8	8	5,6	13	7,8	38	6,0
10 jaar (3.649 dagen)	2	1,5	4	6,0	11	8,5	6	4,3	17	10,7	40	6,4
Totaal	131	100,0	67	100,0	130	100,0	141	100,0	159	100,0	628	100,0

Gelet op de wettelijk bepaalde minima inzake duur van de proeftijd en op het profiel van de populatie voorwaardelijk invrijheidgestelden (naar uit te zitten strafduur toe) is het logisch dat de proeftijd bijna steeds overeenkomt met of zelfs van langere duur is dan het strafrestant op het ogenblik van de uitvoering van de beslissing tot voorwaardelijke invrijheidstelling.

In bijna één op de vijf gevallen is de proeftijd gelijk aan de duur van het strafrestant (zie tabel 15 voor meer details in verband met het strafrestant). In vele gevallen is de duur van de proeftijd iets langer dan het strafrestant maar bedraagt hij niet meer dan het dubbele ervan (43,6%). Er komen wel enkele extremen voor, met proeftijden die tien keer of meer de duur van het strafrestant bedragen⁴⁰. Een proeftijd met een duur die korter is dan het nog uit te zitten

veroordeling tot een tijdelijke criminele straf of tot één of meer correctionele straffen die samen 5 jaar hoofdgevangenisstraf te boven gaan. In geval van veroordeling tot een levenslange vrijheidsstraf bedraagt de proeftijd 10 jaar.

⁴⁰ Het gaat hier om gedetineerden (n=10) met een proeftijd van 5 jaar, terwijl het strafrestant nog maar maximaal 182 dagen bedroeg.

strafrestant, is daarentegen zéér uitzonderlijk (n=39). Het gaat hier in alle gevallen om veroordeelden tot criminele straffen⁴¹.

Tabel 15: Strafrestant op het ogenblik van de invrijheidstelling (jaar 2007)

	Strafuitvoeringsrechtbank					België
	Antwerpen	Bergen	Gent	Luik	Brussel	
N	131	67	130	141	159	628
Gemiddelde	843,72	1.326,34	1.326,56	1.138,65	1.625,79	1.259,39
Mediaan	737	903	761	687	921	784
Bereik	4.551	9.044	11.913	14.741	16.744	16.836
Minimum	170	87	182	25	117	25
Maximum	4.721	9.131	12.095	14.766	16.861	16.861

Enkele beschouwingen bij wijze van conclusie

De inwerkingtreding van de SURB lijkt, naar absolute aantallen toe, niet te hebben geleid tot een verminderd aantal voorwaardelijke invrijheidstellingen. Niettemin wordt terzelfdertijd vastgesteld dat de invrijheidstelling bij 'strafeinde' de laatste jaren opnieuw aan een zekere opmars bezig is⁴². Ook wordt de toelaatbaarheidsdatum voor voorwaardelijke invrijheidstelling in een niet onaanzienlijk aantal gevallen ruim overschreden vooraleer een voorwaardelijke invrijheidstelling daadwerkelijk wordt toegekend. Over de laatste decennia neemt de 'overschrijdingstermijn' van de VI-toelaatbaarheidsdatum trouwens almaar toe. Of deze tendens naar een toename van uitgezeten detentietijd zomaar op het conto van een meer 'punitief' ingestelde beslissingspraktijk door de SURB mag worden geschreven, blijft echter de vraag. Ook andere mogelijke verklaringen kunnen hiervoor worden opgevoerd, van vertragingen in de afhandeling van de procedure tot lange periodes van voorlopige hechtenis of moeilijkheden bij het vinden van aangepaste extramurale opvang of begeleiding tot zelfs een 'bewuste' keuze van gedetineerden om te opteren voor strafeinde.

Alleszins blijkt wel dat de voorwaardelijke invrijheidstelling, wanneer toegekend, steeds vaker wordt voorafgegaan door een 'intermediair' detentieregime zoals beperkte detentie en elektronisch toezicht, en dergelijke regimes mee de datum van effectieve invrijheidstelling doen opschuiven. Dit neemt nochtans niet weg dat, in vergelijking met volledige strafuitboeting, de voorwaardelijke invrijheidstelling – als vorm van vervroegde invrijheidstelling – per definitie wel nog steeds bijdraagt tot enige ontvolking van de gevangenen (want, zonder voorwaardelijke invrijheidstelling sowieso meer dan 2.000 gedetineerden meer in de gevangenis of onder elektronisch toezicht).

Hierin is echter niet dé ultieme finaliteit van de voorwaardelijke invrijheidstelling gelegen, wél in de bevordering van de re-integratie en de preventie van recidive via een begeleide en

⁴¹ Aangezien de duur van de proeftijd wettelijk gezien nooit meer dan 10 jaar kan bedragen, is het inderdaad mogelijk dat de duur van de proeftijd in sommige gevallen korter zal zijn dan het nog openstaande strafrestant op het ogenblik van de invrijheidstelling.

⁴² Zie *Justitie in cijfers 2011*, p. 55; Directoraat-generaal Penitentiaire Inrichtingen (DG EPI) (2012), o.c., p. 195-196.

gecontroleerde overgang van het leven tussen vier muren naar dit in volledige vrijheid. Net zoals een meer 'automatisch' toe te kennen voorwaardelijke invrijheidstelling wellicht niet te verkiezen valt en politiek en maatschappelijk gezien ook weinig realistisch lijkt te zijn, is het anderzijds ook nog maar zeer de vraag of het een goede zaak zou zijn de afschaffing van de voorwaardelijke invrijheidstelling te bepleiten, zelfs indien dit beperkt zou blijven tot de meest zware straffen. Verder onderzoek naar de toepassing van de voorwaardelijke invrijheidstelling (en intermediaire detentieregimes) en de besluitvorming door de SURB, het profiel van de invrijheidgestelde veroordeelden, alsook – en niet in het minst – de effectiviteit van de diverse strafuitvoeringsmodaliteiten (en de invrijheidstelling bij strafeinde), is in elk geval meer dan wenselijk, om zo het, klaarblijkelijk telkens opnieuw opwellende, politieke en maatschappelijke debat over de voorwaardelijke invrijheidstelling en andere modaliteiten van strafuitvoering opnieuw inhoudelijk te verrijken.